Цана асобнага № 40 кап.

Вольная Беларусь

Тыднявік палітычны і літэратурны.

Умовы падпіскі:
На год...... 12р. —
На поугода.... 7р. —
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараўская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Вольная Беларусь!

№ 12. 1918 г. 7-го красавіка 1918 г. № 12.

Апякун.

(*Байка*)

Ні дарма прыказка у народзе,—
Бяда адна к нам ні прыходзе.
У вялікім і багатым месьце,
Здаецца. на усходзі гдзесьці,
Удава. йшчэ моцная кабета,
Памерла раптам. Прауда гэта,
Што сьмерць людзям ні навіна,
Але-ж пакінула яна
Дзяцей, каторых гадавала
Тых, што дадзенна лупцавала
І так таукла, як крупы у ступе,
За тое, што трымала у купе.
Ніщчасныя ні зналі-б дзеці,
Куды сябе з бядой падзеці,
Каб с сэрцам людзі ні знайшліся,
Што памагчы ім узяліся.
Суседзі, бачыце, успомніушы аб Богу,
А можа угледзіушы сабе перасьцярогу,
Сказалі як адзін: «Паможам,
Чым можам!»
Знайшлі Марыльцэ жаніха,—
Была дзяучына у парэ,—
А Пятруся за пастуха
Служыць аддалі у дварэ.
—«Каму-ж бы Янычку аддаць?»
Гадкоу, здаецца, меу ен с пяць.
—«Ну, што-ж,—хай будзе мой хлапец.»
Сказау знаемы усім шавец,
Які у суседнім жыу даму,
Шауцу таму
Ніхто дзяцей сваіх у навуку ні давау,
Бо кожны добра знау,
Што у шауца дзіцяці—мука, ні навука.
Сам пьяніца, гультай і абібок,
А з вучняу выціскау апошні сок.
Бывала да цемна сушыу іх за работай!
«Я, кажа, хлопчыка з ахвотай
Сабе вазьму.
Імя свае і цэх яму
І хлеб штодзенны дам».
Дык мо, здаецца вам,
Што прауду шчырую пачуу ен ад народу?
Суседзі далі згоду!
Рацэю трэба вам? — Зауседы
слабым горо,—
Увесь сьвет гавора.

1923/III 18 г. — **А. Гарун.**

Цэннае адкрыцце.

Уся беларуская літэратурная спадчына з мінулых вякоу, асабліва с таго часу, калі Беларусь жыла нізалежным жыццем у складзі Вялікаго Княства Літоускаго і калі беларуская мова была урадавай мовай беларуска-літоускай дзяржавы, дайшла да нас у друкованых кнігах і рукапісах напісаных «кірыліцай»,—значыць, тымі літарамі, каторымі былі пісаны усе стараславянскія памятнікі пісьменства і каторыя ляглі у аснову правапісьма беларусау, украінцау і вялікарусау, адтрымаушы названне «русскаго» пісьма. З гэтай прычыны на самым спосабі запісываць беларускія зыкі «кірыліцай» бачым сільны сьлед стара-славяншчыны: замест запісываць словы так, як беларусы іх на праудзі вымауляли, даунейшыя беларускія пісьменнікі пісалі іх паводлуг правіл царкоуна-славянскай граматыкі. Як вядома, беларускае О і Е, калі з яго зышло ударэнье на суседні склад, мае тэндэнцыю «акаць». Мы кажам «стол» і «стала», «зелянь» і «зялены» і т. д. Царкоуна-славянскае пісьмо гэтай асобеннасьці беларускай мовы ні прызнавало і пісало О і Е пры усіх адменах слова і ударэння. Гэтак само пераняли ад царкоуна-славяншчыны спосаб запісываць Ц мягкае літарай Т (ть) і замест «дз» пісалі проста Д, бо у стараславянскай мові зык «дз» ні спатыкаецца.

На гэтым грунці паустала зусім ніправільная думка, быццым у XIV, XV, XVI, XVII, XVIII сталецціях беларускі язык паводлуг свае вымовы нічым ні розжніуся ад царкоуна-славянскаго. Дарма такія расійскія вучоныя, як Шахматау, Карскі і іншыя даводзілі, што думка гэта—плод нідаразумення, бо сьляды «акання», «дз» і «ць», замест мягкаго Д і мягкаго Т, выяуляюцца болей або меней выразна ужо у найстарэйшых памятніках беларускаго пісьменства; прэдстаунікі «абрусіцельнаго» кірунку, паставіушыя сабе задачу давесьці, быццым ніякаго беларускаго народу, адменнаго ад вялікарусау, німа і ніколі ні было і на гэтым нідаразуменню апіралі усе доказы свае проці права беларусау на самабытнае культурнае развіцце. А сьледам за імі і на сягодняшні дзень ворагі беларусау і іншых нацыянальнасьцяу, даводзяць у псэуда-навуковых трактатах, быццым у Вялікім княстве Літоускім урадавай мовай была ні беларуская, а...царкоуна-славянская мова!

Само сабой разумеяцца, што для кожнаго, хто знае старую царкоуна-славянскую мову і хто чытау старыя акты, пісаныя у Беларусі, або хацябы «Літоускі Статут», ясна, што як складня, так і усе словы у іх—чыста беларускія. Каб жа скончыць з нідаразуменнем аб вывадзе «дз» і «ць» і аб «аканню», мы пазнаемім нашых чытачоу з найнавейшым адкрыццем у беларускай філольогіі: да нас дайшоу памятнік пісаны беларускай мовай, напісаны ні «кірыліцай», а больш багатымі на знакі арабскімі літарамі, і тут зусім ясна выступае тое, чаго ні выяуляюць памятнікі, пісаныя «кірыліцай».

Адкрыцце гэтае зрабіу вядомы беларускі працаунік на ніве гісторыі і архэольогіі нашаго краю, п. Іван Луцкевіч. Яму удалося раздабыць у Сорак Татарах, над Вільняй, ад мейсцоваго муллы татарскую сьвятую кнігу «Ай Кітаб», у каторай духоуныя сьпевы і малітвы запісаны арабскімі літарамі, але па-беларуску—с прычыны таго, што татары у нашым краю, жывучы тут ад XV-го сталецця, зусім забыліся роднай мовы і гавораць між сабой па беларуску. Кніга гэтая пісаная і сягае XVII-го сталецця. Пры помачы маладога нямецкаго фільольога—орыенталісты, п. Банэта, катораго вайна закінула у Вільню, кнігу гэтую удалося расчытаць і з не зроблены выпісы, каторыя зусім ясна паказалі:

1) ужыванае у «кірыліцы» Т мягкае (ць) чытаецца, як «ць»: „чэсьць“, «знаці» і «ведаці», «ад цябе нам усім прычына мае быць» і т. д. Паводлуг заявы п. Банэта, тут сумлевацца зусім нельга, бо па арабску знак «ц» крыху падобны да «с», але рэзка розніцца ад Т.

2) царкоуна славянскае «д» мягкае запісываецца асобным знакам, каторы рэзка розьніцца ад арабскаго «д» цьвердаго і можа чытацца, як «дз»: «людзі», «месяц і слонца узыдзе і зайдзе», «дзяла», «сьветласьці ні відзелі», «праудзівы пан» і т. д.

3) там, дзе у «кірыліцы» замест «у» стаіць «в», у арабскай запісі часта спатыкаецца «у»: «уся», «учуеш», «узыдзе», часам—«ішоу».

4) «аканне» выступае зусім выразна: «тая абетніца, што абяцау», «дойдзеш гэтай ночы да тае абетніцы», «абачыш Пана Бога», «прыаздобіць», «астатній», «нічога», «за расказаннем», «тое слова», «прарок», «над прарокам»; «сабакі», «месяц і слонца» і т. д.

Гэта—глауныя вывады с тых адрыукау, каторыя выпісау лаціцкімі літарамі п. Банэт. Само сабой разумеяцца, што пры далейшых дасьледах гэта кніга дасьць нізвычайна багаты матэрыял з беларускай фонэтыкі, але і с таго, што яна ужо да-

ла, мы бачым зусім ясна, што фонэтычныя асобеннасьці сучаснай жывой беларускай мовы зусім выразна выступалі у часі, калі быу пісан «Ал Кітаб», — значыць у XVII м сталецціо, ды толькі уплыу царкоуна-славяншчыны на старое беларускае правапісьмо зрабіу тое, што «кірыліца» ні выражала гэтых асобнасьцей. І ні можа быць ні якай споркі аб тым, што пісанае «кірыліцай» беларусы чыталі зусім так само, як мы чытаем новыя беларускія чытанні. Значыць, у тыя дауныя часы і народ і інтэлігэнцыя беларуская гаварылі акурат тэй самай мовай, якой гаворым мы цяпер і якую людзі цемныя «простай» завуць.

(З Беларуск. календара на 1918 г.)

Што значыць пан, што мужык, а што хам.

(Глядзі № 11).

Дурань той, што усякаго мужыка «хамам» лае. Хто ж ні ведае, што значыць «мужык» у народзі? — Тое самае, што колас у полі, што сосна у бару, што дуб у доброві. Колас бывае пусты ці поўны, здаровы ці ржавы. Дрэво гэтак само—гладкое ці крывое, здаровае ці трухлявае. Ды зрабіць з іх можна усё усякое — абы добрая школа ды выраб. Магчымасьці таго, што з мужыка, як с кожнэго здароваго чалавека, можа вырасьці—граніцы німа. Толькі трэба вытыкаць моцную граніцу паміж мужыком ды хамам.

Справядлівы мужык ні натта баіцца сьмерці. А калі пажыў і шчыра папрацаваў ды дзетак падгадаваў, як то звычайна бывае, — то спатыкае сьмерць, як салдат чыстую адстаўку. Ен ведае, што па его сьмерці сьвет ні кончыцца, што па ім застанецца нешта дарожшае за яго. За бацькаўскую зямлю, за веру, —а дзе скаштаваў праўдзівай волі,—то і за волю, ён што дзень біцца гатоў, а а калі давядзецца, то моўчкі паміраць.

Хаму здаецца, што за яго жыцце, за яго скуру нічога дарожшаго на усём сьвеці німа. Яму кажуць:—ідзі на фронт, баранібь ад ворагоў старую родную зямлю ды новую волю. А ён, як ўьюн с сеткі, вырабляецца усімі праўдамі і ніпраўдамі, бо думае, а часам без сораму кажа: «На чарта мне тая земля і воля, калі мяне покуль што забіць могуць; калі ужо канеш не трэба на фронці вартаваць, то вазьміце майго бацьку, яму 80 лет—усё роўна паміраць пара,—а мяне дамоў пусьціце! Да мяне немцы можа ні дойдуць, а калі загорнуць і маю землю, —пайду у Сібір, там для усіх хваце, абы я цэлы астаўся!»

Справядлівы мужык ні любіць, каб над ім хто панаваў, але ж і яму ні над кім панаваць ні трэба, апрач свайго поля, стада ды саду.

Хам усіх паноў баіцца. Яму той пан, хто мае грубшую кішаню, больш бліщчастых гузікаў (гэты тавар за вайну з рэвалюцыею—праўда — натта цатанеў). Яму пан нарэшці і той, хто мае мацнейшы голас, цяжэйшы кулак, (гэты зноў тавар без меры падаражэў). За тым, хаму натта панаваць хочацца за абы якую цану, хоць на мінуціну, над усякім, хто за яго блажэйшы.

Справядлівы мужык абы чым ні гандлюе: ён прадае сваю працу ды лішні. а у патрэбі і ділішні, прыбытак ад гаспадаркі. Ні мае на прадажу ні веры, ні зямлі бацькаўскай. Ніхай яму хто спрабуе скрыўдзіць жонку, або дачку, ды грашмі, або кароваю за тое заплаціць,—хоць то найбольшы пан будзе, ён яго забіць або спаліць, гатоў. Ен малако, калі прадае, то толькі ад каровы, —ні дагадаецца зачэрпаць у студні. Ен за грошы, ці за гарэлку у судзе сьведкай ні будзе.

У хама, па цане гледзючы, усё купляць можна. Калі яго дачнэ пан рабіў байструка ды даваў за тое грошы ці карову,—ён дзякаваў пану за ласку ды думаў сабе па хамску і па гаспадарску разам: «перад людзьмі—сорам, але ж кабецкая часьць—ні мыло, ні змыліцца, а як разбагацеем, людзі аб сорамі забудуцца.

Што яму Бог! Ен, жывучы ні паміраючы, надае папом грошай, то Бог будзе за ім.

Што яму навука!— навука у кніжках; накупіць шмат кніжак, найме за свае грошы вучоных людзей, — будзе мець навуку. Купіць хвартэпіян— будзе мець і музыку.

Што яму чалавек нібагаты ды справядлівы? Хам купіць адвакатаў, газэтных пісак, паліцыю ці міліцыю—ды таго чалавека з гразэю зьмешае, у варэшці згноіць.

Прачы..ўшы гэта, справядлівы мужык скажа: «трэба прызнацца, што і паміж мужыкоў шмат хамаў завялося». А я скажу—праўда! Ці толькі паміж мужыкоў? Паміж паноў і падпанкаў бадай іщчэ больш. Німа чаго дзівіцца. Хам найбольш у няволі родзіцца ды плодзіцца. Праўдзівай волі рэвалюцыя толькі трохі дала нам пакаштаваць. Шмат хто так пакаштаваў, што упіўся: ён ужо нікога ды нічога ні баіцца, усё ведае, усё можа, усё пад сябе горне. А другі наадворот—усяго забыўся, усяго адрокся, ніхай другія камандуюць, абы яго жывым пусьцілі.

Ящчэ я мушу спамянуць адзін гатунак патайнога мужыцкаго хамства, натта нібезпечны для той самай волі, каторую рэвалюцыя нясе, а яна паміж пальпаў ёй сыпецца і топчацца у гразі.

У 1905 годзі была нібыто рэвалюцыя. Былі посьля выбары у Думу. Ніколі ні забуду аднэй вольнай, шчырай гутаркі з мужыкам у тыя часы. Разгаварыліся мы з ім у дарозі, якіх людзей у Думу трэба выбіраць. Разгаварыліся без усякаго інтарэсу, ні я яму, ні ён мне нікога па імяні ні раіў, ні па партыі. То я скажу, то ён скажа—разумнаго, сьмелаго, з добраю моваю, такогасякога. Так у нас складна ішло! Толькі я кажу на астатках: «ды трэба ж, каб той чалавек на грошы ні натта быў ласы, каб яго голасу нельга было купіць ні за якія грошы». Задумаўся цяжка, уздыхнуў мой мужык, сказаў шчыра ды смутна. «Ой, гэта трудна!» ды замоўк. А я так зразумеў: заглянуў ён у сваю бедную душу ды у душу суседзяў, а там на дне патайны голас шэпча: «голас прадаць? прадалі людзі—сьведкі па усіх судох, ад свайго валаснога пачынаючы за малыя грошы, за пачастунак, а калі у той Думе за голас будзе хто большыя грошы даваць, хто ж тут вытрывае, каб ні прадаць? Гэтакі тавар нічога ні каштуе, ні на вопта у гаспадарцы ніпатрэбны, а грошы—усякаму згодзяцца».

Мы ведаем, што з нашымі мужыцкімі дэпутатамі у Думу найбольш так яно і вышло: мяркавалі выбіраць чым найлепшых, паехалі яны у Пецербург, а там на іх с пачастункам, з дарэмнаю кватэраю чорная сотня цікавала ды бліза таго, што усіх купіла, галасамі іхнімі камандавала пароду на горо ды сорам.

Па справядлівасьці спамяну ящчэ аб асаблівым панскім хамстве. Ні так даўно ставілі у Вільні памятку царыцы Кацярыны II, нібыто вялікай. На памятцы пісалі: «адарванае вярнула». Брэхня! Літва-Беларусь, як мы ведаем, ніколі даўней да Маскоўска-Пецербурскаго царства ні належыла, с Польшчаю злучалася па добрай волі. Ні вызваліла яе Кацярына, ні вярнула, а украла, заграбіла у той самы час, калі Касьцюшка з людзьмі што найлепшымі стараліся, як мага, даць усяму народу лепшае жыцце, права, сьвет ды волю.

Першая яе работа у нашым краю была у тым, каб раздарыць сваім палюбоўнікам 30 тысяч «мужыцкіх душ» з безмернымі землямі разам. Былі падараваны і такія, даўней вольныя, мястэчкі, як Ліпнішкі у Ашмянскім павеці, дзе толькі праз Кацярыну пачалі народ на паншчыну ганяць.

Дык вось запрасілі на гэтае сьвято каля памяткі Кацярыны колькі паноў. Я ні скажу, што яны былі таму рады; ні скажу, што усе, але ж нікаторыя адказаць ні пасьмелі ды прышлі пакланіцца чучалу той, што грабіла ды у кайданы вязала іх дзядоў. Вось гэтаго ні назваць іначай, як—панскае хамство. Трапляло-

ся яно ні раз і пры другіх аказіях і у той самай Думі. Трапляецца і цяпер, у рэвалюцыю, калі старыя і новыя падпанкі і паны, часам і рэвалюцыйныя міністры, абы толькі набраць у рукі ды утрымаць больш улады, патураюць кождаму людзкому гурту, што моцна крычыць ды кулакі паказывае; патураюць са страху, як даўней цару патуралі: проці розуму і сумлення раздаюць народу усялякія абецанкі, хоць ведаюць, што споўніць нельга і палавіны. А хто ж над намі ды над гэтулькімі народамі Расіі панаваў? Хто нас у зямлю таптаў апошнія часы перад рэвалюцыяй? Мікалай II, дрэнная лялька! Які ж ён пан, калі яго у 2-3 дні усе слугі пакінулі? Ніколі ен ні панаваў. Хам на хаме стаяў, хамам паганяў. Чым спрытнейшы, чым лягчэйшае трухлявае сумленне меў, тым вышэй залез. Над ім, над яго уласнаю сямьёю, над яго міністрамі доўгі час стаяў —вы чулі? такі справядлівы ніскрэбаны хам—Распутін,—сібірскі канакрад, пьяніца, жарабец двуногі.

Куды ж яна дзелася уся гэтая чарада без ліку? Пабіць—мала каго пабілі, у вастрог мала каго з іх пасадзілі. Ні уся ж рэшта трухлом разсыпалася, ні усім рэвалюцыя новое сумленне уставіла. Зубы нілёгка, ніскора уставіш, а сумленне—куды трудней. Ні думайце, што я вас клічу цяпер вышуківаць іх, біць ды у вастрог садзіць. Не! Калі мяне спытаюць, хто з іх найбольш вінаваты, я скажу—ніхто! А калі вінаваты, то ні нам іх судзіць, бо і мы вінаваты, што гэтакую дрэнь над сабою цярпелі, пакуль яны ні пасыпаліся ад ваенна-рэвалюцыйнай буры, як перасьпелыя грушы з дзерава. Я ні клічу вас біць каго небудзь, апроч тых, нібы-то «нашых», што бьюць, грабюць, паляць сваіх безвінных людзей. Я за тое шаную беларусаў, што яны на кроў ні ласы. Можа яны за тое беларусамі называюцца, малую славу на сьвеці маюць, што за усе векі іх жыцця рукі у іх былі ні такія чырвоныя ад пралітай людзкой крыві, як у другіх народаў. Такі быў да гэтай пары лад на сьвеці, што той народ больш славы меў, каторы больш чужога дабра загроб ды крыві праліў. Так было! Але ж, як гэтая праклятая ды разам блогаслаўенная вайна кончыцца, так далей ні будзе! Яна скора сама сябе зьесьць. Людзі, дзякуючы ёй, здаволюцца ваеваць на усе часы.

Да вайны Расія была тым найбольшым ды лядака збудованым астрогам, у каторым хамская хэўра сілаю дзержала народы. Ваеваць варт было толькі за волю. А суседзкія грапічныя сваркі міжнародны міравы суд без вайны разбярэ. Гэтаго усе народы хочуць.

Ні аднаго найбайчэйшаго енэрала сьвет ні пашанаваў ды ні пашануе так, як нашаго Касьцюшку. Пашанаваў за тое самае, што ён меў найчысьцейшую душу ды рукі, што ліў кроў сваю ды чужую толькі за волю свайго ды чужога амэрыканскаго народу, што ні мог цярпець няволі ні нашых падданых, ні нават няволі чорнаго чалавека, раней за усіх аддаўшы свае грошы на яго выкуп, на школы яму, за тое, што будучы дыктатарам, начальнікам народу у вайне, у рэвалюцыі, чалавеку зьвязанаму, асуджанаму, ніводнаго сьмертнаго прыгавару ні падпісаў.

Хацеў я с хамам скончыць, а зьбіўся на тое, што так да хама падобна, як зорка да жабы. Варочаймося назад!

Ні вайна, ні рэвалюцыя ні кончылася. Ды хам ні прапаў скрозь зямлю. Адзін прытаіўся, як мыш пад мятлою, другі перакінуўся на службу да чужынцаў, трэці абярнуў чырвоною ганучкаю свой бліщчасты гузік, чацьвёрты назваў сягоння «таварышам» таго самаго мужыка-салдата, с катораго учора скуру драў ды па твару яго біў і стаў чым хутчэй вучыць таго, што сам умеў—бяры, бяры, бяры,—усё, што рукой дастанеш, ды брашы; брашы, брашы так, каб найдурнейшым таварышам спадабалося, (а найдурнейшы—заўсёды найбольшы) ды будзем с табою панаваць лепш, чым даўней панавалі. Добра рэвалюцыя пачалася—мала крыві каштавала. Ды найбольшая ж яе і наша беда у тым, што хам яе гэтак збэсьціў. На хамскі розум выходзе — рэвалюцыя гэта такая карова, што павінна зараж жа, ні гледзючы на страшэнную вайну, даваць народу без перадыху, без корму, ні толькі малако, але гатовую сьметану і масло, а усякі мужык-гаспадар знае, што як будзеш карову заліште даіць, то малако ні пойдзе, а выдаіш хіба кроў. Ды льецца сюд-тут гэта нівінная ніпатрэбная кроў, гараць людзкія гнёзды, гарыць сьпірт, а у ім смажуцца пьяныя людзі, гараць запасы гатоваго збожа ды цукру, хоць яго даўно ні хватае. Ды там, дзе гэта чаўпенца, німа такога пана, каб моцным голасам крыкнуў—годзі, стой!—ды каб паслухалі адразу. Дзе ж ратунак? Паслаць у Сібір за царом? Ні варт! Ад яго адзін смырод застаўся ды безгаловая хамская чарада без ліку, а тут моцнай душы ды моцнай рукі трэба.

Дзе ж найці тую душу, адну для усей рэвалюцыі, для гэтулькіх народаў уселякай веры ды мовы? Ні варт шукаць таго, чаго ні згубілі. Аднэй душы для усіх ніколі ні было, быў толькі адзін для усіх астрог. Кожны народ павінен сам сабе падняць, ачысьціць ды злажыць сваю затоптаную, паломаную у няволі грамадзянскую душу. Ачысьціць перш усяго ад хамства. Паставіць сабе перад вочы лепшыя думкі сваіх сьвятых нябобошчыкаў ды сваіх жывых людзей, найсьмялейшых, з найлепшымі галовамі, з найчысьцейшымі рукамі. Сказаць ім — рабіце плян новай уласнай хаты. Ні глядзець, як гэтыя людзі адзетыя, дзе яны радзіліся, —у хаці ці у палацы, у якой партыі запісаны,—толькі як яны жылі, што рабілі перад рэвалюцыей, што рабіць умеюць. Даць тым выбарным людзям веру ды послух. Ды узяцца ставіць новы будынак новаго вольнаго жыцця хоць так, як шмат дзе у нас касьцёлы будавалі, калі схацелі—ды стало можна. Выбралі у камітэт падобных людзей, як я казаў вышэй, давалі складку зямлёю, цэглаю, каменням, дзеравам, грашыма, простаю ды вучонай работаю. А хаму, калі будзе у гэтай рабоці замінаць, сказаць у вочы, што ён—хам. Калі будзе брахаць, сказаць, што ён брэша. Гэтак ужо будуюць палякі сабе будынак, гэтак робіць Украіна, Літва,—усе народы, што сваім новым, лепшым жыццем жыць хоча. Гэтак і вялікарусам, нашым даўнейшым паном, будаваць сабе трэба. Есьць на чом, ёсьць с чаго, аж за лішне! Толькі ім цяпер цяжэй — разбэсьціліся бедныя, сабе праўдзівай волі ніколі даўней ні знаўшы ды пануючы над гэтулькімі народамі. Цяжка ім адвыкаць ад панавання, прывыкаць да работы. Ды душа у іх маладая, мягкая, бурліць, як нівыстоіўшаяся брага. Сьпірытус у ёй ужо ёсьць, але усе сварацца, як яго дастаць, каб быў найчысьцейшы. Пасварацца, пабядуюць ды дастануць. Старога ліха ні памятуючы, мы ім зычым, як найлепш—каб пашанцавало. Але ж покуль што, натта шмат сьліны на гутарку ды часу марнуюць, і сабе і другім кепска памагаюць.

Кожны народ сам аб сабе, аб сваёй роднай зямельцы дбаць павінен. Гэтак само скажым братом беларусам: мужыкам, работнікам, вучоным ды простым ды паном пры іх супольнай згоднай рабоце для роднаго народу, для краю — памажы Божэ!

А хам ніхай усюды скрозь зямлю заваліцца, ніхай з насення зьвядзецца, або лепш, хай чалавекам стане, калі зможа.

Тагды толькі прыдзе праўдзівая воля.

Н. Чарноцкі.

Наум Прыгаворка.

(Вінцук Дунін-Марцінкевіч).

Залёты.

Сьмяхотная штука у 3-х дзеях.
(Напісана у Люцынцэ 8-го сьнежня 1870 году).
(Глядзі № 11).

Дзея трэцяя.

(*Саля прыбраная па панску: направа - канапа, а прад ей—другі стол, накрыты вялікім, аж да самай зямлі, узорыстым настольнікам; з левага боку і у глыбі—дзьверы*).

Зьява І-я.

Адэля (адна).

Адэля. (*Выходзіць у задумі з баковых дзьвярэй і, крыху пачакаушы, кажа*): О, салодкія, залатыя сны маладога уяуленьня! Як хутка вынамяцелі... Сенейка мне наказуюць паважна глядзець на жыцце. (*думае*) Дачушка мая, ты скончыла ужо восемнанцаць гадоу, — час ужо табе падумаць аб тым, да чаго створана кожная кабета. Я выбрау табе мужа. Чалавек гэта хоць і ні малады, але сталы, багаты, а што найважней — першы гаспадар. Мне здаецца, што пад яго апекай дарога твайго жыцця будзе слацца кветкамі... Так казау мне бацька. Дагадваюся аб кім ен думае—аб Сабковічу: той другі ужо дзень тутака гасьціцца. (*малая пауза*). Гэтакім парадкам без мяне і маей згоды на гэта распараджаюцца маей будучынай... (*Думае, а посьля топнуушы нагой*). Не! Так ні будзе... Мае бацька уласьць нада мной, але мусіць ні захоча быць маім тыранам і змушаць мяне выйсьці за нінавістнаго мне чалавека. Ах,—гэты Сабковіч!.. Глядзець на яго ні магу. (*паказваючы на сэрцо*). Нешта тамака гаворыць, што з ім я ніколі ні магла бы быць шчасьлівою. Але, калі бацька захоча мяне змусіць, што я зраблю нішчасьлівая?! Каб жаш хаця прыехау гэты Стась, то б я з ім параілася. (*думае*). Фі, мне нівыпадае яго так называць, —ен для мяне цяперака пан Станіслау. (*пауза*). Мілы Божэнька! Як цяперака падумаю сябе—якая я была дагэтуль шчасьлівая. Бацькі мяне галубілі і нават гэтым самым псавалі: цэлы сьвет так усьміхауся мне. Стась... (*аглянулася*) хачу казаць—пан Станіслау,—с самаго маленства, каждую хвілю, на каждым кроку, у кожным наймяньшым навет выпадку, быу такі шчыры мой прыяцель. О, добра я памятую усю сваю мінуушчыну.

Помню дзяучынкай быушы малою,
Калі дзіцячы думкі спавала,
Стаська свавольны бегау са мною,
З ім я дурэла, у цацкі гуляла.
Ах, іншлі нам сьветла дні тыя.
Думкі іншчэ помняць іх маладыя.
Як ужо дзесяць годзікау мінуло,
Стаська жаніх твой,—бацькі казалі;
Нейкая у сэрцы радасьць кіпела,
Твар чырванеуся, вочы палалі,
Люба было нам. Я яго звонка
Клікала мужам, ен мяне жонкай.
Як лет пяснанцаць зьбегло, другія
Сьціспулі думкі сэрца гулянне,
Ужо у ім хаценьня новае ные.
Клічу пясьмела Стася ужо: пане.
Ні заву мужам, хоць сэрцо хоча,
Бо розум іншы і стыд дзявочы...

(*Хвіліну падумаушы, тупае нагой і кажа*). Паскудны Стаська! Калісьці штодзенна бывау у Парэччы; адну хвіліну ні мог абыйсьціся без мяне, а цяперака, калі ен найбольш мне патрэбны, як у вяду кануу. Ужо трэцці дзень як ні прыяжджае. (*У пачатку гэтаго манальогу Станіслау Зацнеускі, увыйшоушы ціханька, крадзецца, а потым патэтычна гаворыць. Адэля пры першым слові Станіслава, спудзіушыся, ускрыківає: «Ах!»*)

Зьява ІІ-я.

Станіслау і Адэля.

Станіслау. Як дух выклікаушы, стаю прад маей паняй і стаю страшэнна замаркочаны.

Адэля. Чаму ж гэта?

Станіслау. Што гэта пані пытаецца? Ці Сабковіч ні госьціць у вас і ці пані ні абяцала яму сваей рукі?

Адэля. Праўда, бацька наладжывае гэта, але што пану да гэтаго?

Станіслау. Пані мяне пытаецца аб гэтым... Пані, с каторою з малку аж да сягодня мы прабегалі рука аб руку, шануючы сваіго жыцця так, што ні адна калючка наймяньшай нязгоднасьці ні зраніла нашаго сэрца.

Адэля. Дзеля таго, што пан стараўся, каб я гэтых калючак ні зазнала; але да чаго кіруецца уся гэта гутарка?

Станіслау. Адэля,—выбачайце,—панна Адэля,—ці ж з маіх паступкау, з маіх вачэй ты ні вычытала таго, як ты дарага майму сэрцу? Я жыць ні магу без пані; пры мысьлі, што магу страціць цябе—шалею. О, ты кінула на мяне страшныя чары.

(Пяецца так, як «Кветы» Ст. Манюшкі).

Адэлька анелак,—ты сонцо, ты кветка!
Зрачыла мяне ты паглядам
І сэрцо узяла мне, як колас с палетка,
Спакой мой забіла, як зводам.
На яве абраз твой у думках квяціцца,
І сон мне абраз твой салодзе,
Майго адчуваньня і дум ты царыца,
Дух твой ад мяне ні адходзе.
І воблік анельскі, і погляд анельскі,
Анельска душа твая пэуна.
Тваіх ні зьлічу усіх аздоб я ніземскіх,
Ты сэрца майго каралеуна.
Як бура душы маей, сум мне нагоне,
Верх людзкой твая мусіць сіла,
Бо голас твой шчыры вяселасьцю звоне,
Пагоду у душу мне лье міла.

Адэля. Ах, чаму ж так позна, Станіслау, адкрываеш мне сваю душу?!

Станіслау. Пані Адэльця, ты магла навучыцца, з маленства ідучы бок о бок са мною, чытаць у маім сэрцы. Ці ж мог я прасіць тваей рукі, ні упарадкаваушы сваіх дзел, запутанных у часі маленства маімі апекунамі? Ці мог я думаць аб тым, каб увясьці у клетку птушачку, ні устроіушысь так, каб гэта нявола, канечная у грамадзянскім жыцці, была для яе раем? Мой гонар і пашана, якую я маю для пані і бацькоу пані, ні пазвалялі мне да часу ніпакоіць нявіннае сэрцо тайным каханнем. Я пастанавіу, што як толькі нізалежна устроюся, выліць прад паняй тое, што чую і, адтрымаушы пазваленне пані, прасіць у бацькоу вашай рукі, так патрэбнай для майго шчасьця. Адзін раз толькі—ах!—залатымі літэрамі запісана гэтая хвіліна у маім сэрцы. Пані тагды кончыла пятнанцаць гадоу. Прыехаушы з унівэрсытэту, знайшоу я вас над сшыткам занятою чыстапісаннем; у пакоі нікога ні было. Я, зможаны магнэтычным узглядам пані, забыуся і адкрыу сваю душу...О, памятна для мяне гэта салодкая і найсшчасьлівейшая хвіліна у маім жыцці!

Як пытау цябе галубка,
Ці успадобу я табе;
Стыду сьвет убачыу з губкау,
Мой анелак,—так ці не?
Папрасіу: скажы жычліва,

Які ж прыгавор быу твой?
О, судзьдзя мой міласьціві!
«Так,—шапнула,—любы мой».
Долі сам свасй ні верыу
І маліу ізноу цябе,
Каб ты перкам на паперы
Напісала «так ці не».
Ну, і стау шчасьліу я дужа,
Ужо у раю я на мяжы:
«Так» з пад перка вышло,—дружэ,
«Так» сягоння мне скажы.

(*Кажа:*) Як пані думае, што я зрабіу с тою паперкаю, на каторай твая ручка напісала такі дарагі для мяне прыгавор?

Адэля. Ты яго, пэуна, падзер.

Станіслау. (*вымаючы мэдальон з запазухі*). Абмылілася ты. У золато яго аправіу і заусягды нашу яго пры сэрцы і нават магу упэуніць, што гэта мілая для мяне памятка пойдзе са мною у магілу.

Адэля. (выцягівае да яго абедзьве рукі). О, мой даражэнькі Стасю, які ты добры, шляхэтны!

Станіслау. Значыцца ты мяне любіш?

Адэля. (наіуна) Здаецца... але найлепш сам асудзі, дружэ, с таго, што у душы маей робіць кожвая твая бытнасьць у нас.

(*Романс.*)

У садочку цьвітучым па сьцежачках польнай
Пахучай травіцай засланых,
Я з малку дзен с Стасем гуляла свавольна,
На воку бацькоу мілаваных.
Стась міла забавіць патрапіу зауседы:
Ці птушку з гнезда мне дастане,
Ці кветак нарве мне, ці ягад з гароду,
Чым будзь асалодзіць гулянне.
Як посьля навукам ен стау аддавацца,
Яму у сэрцы удзячнасьць хавала.
Бывала, як госьці пачнуць к нам зьбірацца,
Я толькі яго сустрэчала.
Часіну ту помню, што успомніу сягоння,—
Глыбока мне у сэрцы засела.
І страх нейкі с пары той адвагу проч гоне:
Стаюся пры Стасю вісьмелай.
Сягоння я думкай к яму далетаю,
Душа к яму рвецца, як птушка.
Абняць за абнянне ахвоты шмат маю:
Ен верны у горы мой служка.
Як гляну на Стася, я уся шчырванею;
Як з ім гавару—уся трасуся,
Трапечацца сэрцо, душа прамянее,
К яму уздыханнем нясуся.

(*Кажа*). Дык вось сам асудзі, дружэ, ці гэта каханне, ці можа толькі прыязнь

Станіслау. Дзякую табе, анелчыку даражэнькі, за шчырае прызнанне твайго нявіннаго сэрцайка. Калі Бог дасьць споунiцца нашым найгарачэйшым жаданням і злучыць нас назауседы, тады пасьвячу усе свае жыцце на тое, каб зрабіць цябе шчасьліваю.

Адэля. Але як жаш мы пазбудземся гэтаго Сабковіча?

Станіслау. Супакойся, даражэнькая! Хаця я ні быу пэуны свайго шчасьця, усе ж такі, пачуушы у нашым куце аб тым, з якою мэтай гэты зладзюга прыехау да вас,—асабліва, што і ен сам, німа ведама чаму, усюды гаворыць аб сваіх плянах, ні адкладаючы паехау да маршалка Пачціускаго—прызнауся яму, што хачу жаніцца с табой і казау аб залетах гэтаго інфаміса Сабковіча. Маршалак пажлянеу ад злосьці, даведаушыся, што яго прыяцель, каторы хваліцца, што адразу пазнае чалавека і чаго ен варт, так страшэнна абмыліуся і ні толькі прыймае у сябе чалавека, каторому ні можа быць мейсца сярод справядлівых людзей, але нават абяцуе аддаць за яго сваю дачку. Ен добра знае Сабковіча, каторы служыу за пісара у яго сваякоу Суліkоускіх і добра іх абскубау. Гэты першы яго крок на сьвеці быу першым і самым глауным фундамэнтам яго багацця, якім ен цяперака так хваліцца, а каторае ен здабыу падобным спосабам. Маршалак паслау мяне папераздзіць, каб пані, да яго прыезду, барані Бог, ні зрабіла ні якога рашучаго кроку. Ні трэба было мяне падганяць, ускочыу на сівака,—а мой арабчык як бы згадау, што мне пільна, пусьціуся з ветрамі на выперадкі. Праз ні поуных сорак пяць мінут я быу ужо у хвортк і мілаго для мяне с памятак вашаго саду; я пацалавау свайго коніка, каб падзякаваць яму і прывязау яго да плоту, а сам ціхінька, каб ніхто ні згледзіу мяне, як вуж шмыгнуу да дому і ось стаю прад паняй. Толькі жэужык Адольфак, каторы у садзі сярод агрэсту шукау птушачых гнездау, спаткауся са мной, але ен наш сябрук,—нівавідзіць Сабковіча. Кажа, што як згледзіць яго, дык яму прыпамінаецца слауны начны Парыжскі герой, Картуш, біаграфію катораго ен нідауна чытау. Я паставіу гэтаго хлопца, каб пільнавау і сказау мне, калі бацька с Сабковічам будзе вертацца с прагляду гаспадаркі. Дык вось трэба крацацца, каб як найхутчэй выкурыць адсюль гэтаго зладзюгу. (*Выймае с кішэні зложаную паперу*). Гэта, даражэнькая Адэльця, песянька, каторую засьпевай як колячы, бытцым вучучыся, тады, калі Сабковіч будзе адзін у гэтым пакоі. Толькі голасна і выразна, каб ен пачуу; калі ен мае хоць крыху розуму, дык ураз жа павінен уцячы.

Зьява III-я.

Тыя самыя і Адольфак.

Адольфак. (*убегшы*) Бацька с Картушом вертаюцца, ужо на ганку. Уцякай, пане Станіславе, у гэтыя дзьверы, бо у тых можаш спатканца.

Станіслау. Памятай, Адзя, каб ні доуга тутака бацька быу с Сабковічам і як кольвечы знайдзі прычыну, каб яго выклікаць адгэтуль.

Адольфак. Будзь спакойны; уцякай. (*Станіслау пайшоу*).

Адэля. Адзя добры хлопчык, ні кажы так наперад, бо можаш папсаваць усе нашыя пляны. Хадзем. Я дам табе канфітур

Адольфак. Ого, ці я баба, каб ні мог датрымаць сэкрэту? Хітрая ты, мая сястрычка... (*пайшлі*).

Зьява VI-ая.

Судзьдзя Сакальніцкі і Сабковіч.

Судзьдзя. Так, пане Антоні, ведаю, што ні шукаеш пасагу, але я хачу быць акуратным і дзеля таго ураз па шлюбе адрахую табе дзесяць тысячак банковымі білетамі; далажыушы іх да свайго капіталу, зможаце купіць добры маентак.

Сабковіч. Гэта ужо панская справа, а я, у свой чарод, магу упэуніць дарагога судзьдзю, што ні ганюся за капіталам; глаунае мае жаданне быць панскім сынам і мужам шаноунай дачкі вашай.

Судзьдзя. Веру, веру пане Антоні! О, я мігам патраплю пазнаць чалавека,—ні здарма завуся Сакальніцкім. Я адразу пазнау, што ты справедлівы чалавек.

Зьява V-я.

Тыя самыя і Адольфак.

Адольфак. Тата, аліндор чакае у габінэці на тату; кажа, што мае пільны інтэрас.

Судзьдзя. Іду. Выбачайце, пане Антоні, што я мушу цябе тут аднаго пакінуць, але ураз грышлю табе мільшую для цябе асобу,—ні змаркоцішся. Пайдзі, Адзя, да сястры і скажы ей, каб прышла да дарагога гасьця. (*пайшоу*)

Адольфак. Можа сястра ураз ні здалее прыйсьці сюды: ей прыслалі якуюсь [illegible]

ўраз пан пачуеш як будзе сьпеваць. (*выбегае сьмяючыся*).

Зьява VI-я.

Сабковіч (адзін)

Сабковіч. Дык што... Стары дурань думае, што яго дачка мне да упадобы. О, прайшлі ужо тыя часы, калі хлопцы за адзін узгляд красоткі гатовы былі скочыць у агонь, у воду. Дык што... У цяперашніх часох усе залежыць ад грошай. Праўда, панна Адэля і пекная і разумная дзяўчына, дык што... каб ні мела зьвінячай прыманкі, то напэўна я нават і ніпадумау бы, каб жаніцца з ею. І яна, мне здаецца, так сама, дык што... родная дачка Эвы. Ведаючы ад людзей, што я багаты, натта мусіць хоча выйсьці за мяне замуж і, што больш, як пэўна, любіць мяне, галубка. Дык што... Ось, і прачуванні сястры. О, я хаця і ні лізнуу кніжнай эдукацыі, дык што... але згадау сваім дурным розумам, што грошы увядуць мяне у вышэйшыя сфэры, дык што... (*чутно, як нехта пачынае іграць на фортапьяні*) Ось, як уважаю, яна хоча мяне забавіць музыкай, дык што... для мяне больш прыемнасьці робіць шуршанне банкавых білетау дарагога бацькі, як ігра яго дачкі. Ціха, нешта пяе, дык што... паслухаем. (*за кулісамі чуцен сьпеу часта прэрываны, як бы хто вучыуся*).

Адэля. (*за сьцяной*).

У чарадзейскім нашым коле
Укаранілося гуголле.
Каб ні земле, наша ніва
Каласілася б шчасьліва.
Часта між людзьмі бывае,
Праўда у тых, хто грошы мае,—
Бразьне вошуст кішанею,
Гнецца усе прад ім лазою.

Сабковіч. Дык што... Ці ж ні добра я мяркую?!

Адэля. (*далей*).

Есьць тут пан с паноу Сабковіч,
Што усе дражнюць «дарабковіч».

(*пауза*)

Сабковіч. Што, што? Аба мне пяе.—хітрая, дэлікатная: сьпеваючы, хоча выказаць тое, што чуецца. Глядзіце, трэба ж гэта! Паслухаем, што далей будзе.

Адэля. Свінапас быу змалку летау,
Седні дзьмецца, як цар сьвета...

Сабковіч. Што, што?... О!.. (*атарапеушы*).

Адэля. Скуль жа пыха у гэтай шэльмы?
Вота ж верыць у грошы вельмі,
Бо на службе пры палацы
Доугіх рук ні жалеу працы.

Сабковіч. І гэта нават! Дык што...

Адэля. На зладзейскай ехау спасьці,
Краў, што можна было украсьці:
Срэбро, медзь, нават рамение,—
Усе у свае сьпіхау кішэні.

Сабковіч. Скуль жа-ж, да чорта, яна аб гэтым знае?.. (*зусім зьбіты с панталыку, слухае далей*).

Адэля. Боскіх прауд забыушы дбаці,
Як той Крэз сабрау багацце,
Седні балі выпрауляе,
Каб падхлебнікау мець зграю.

Сабковіч. Гэтэ інтрыга нідапечанага акадэміка, дык што... Нічога ні зробяць. Калі бацька на маей старане, пастаулю на сваем. Легка растлумачу, што гэта інтрыга, да каторай, дык што... належыць і яго дачка.

Адэля. Есьць жа людзі, што хоць сорам,
Торг вядуць сваім ганорам;
Нават, як да пня апенькі,
К «шаршню» ціснуцца паненкі.
Стуль і прыказка на гэта:
Прауду выгналі край сьвета.
Нелюдзь з золатам без бою
Верх бярэ над праватою.

Сабковіч. Так, паненачка, так, пане акадэмік! Вы, як я бачу, згаварыліся, каб выжыць мяне з гэтага дому, але страшэнне вы абмыліліся. Бацька мае да мяне слабасьць, я выдумаю казку, бытцым пан акадэмік баламуціць яго дачку і, хочучы маей адправы, кідае на мяне усе-якіе бруды. О, пачакайце, галубочкі, ні удасца вам тое, што вы хочаце зрабіць.

Зьява VII-я

Сабковіч і Адольфак.

Адольфак. (*убегшы*) Пан маршалак Пачціускі с панам Зацнеускім толькі што прыехалі. Пан Станіслау на сваім арабчыку. Які гэта пекны конік, проста цацачка...

Сабковіч. (*страшэнне перапуджаны*) Што, што, што? Маршалак Пачціускі? Дык што... гдзе ен?

Адольфак. На ганку з бацькай вітаюцца; але пан маршалак на хвілінку толькі заехау дзеля таго, што мае пільны інтэрас у горадзі, а міма праеджаючы, як ен казау, ні выпадае ні заехаць, каб даведацца а здароуьі дарагога суседа. Нават коней ні пазволіу адпрагчы, як ні прасіу яго бацька.

Сабковіч. О, дау бы ж то Бог, каб ен, дык што... як найхутчэй выехау адсюль (*на голас*) Слухай, Адольфак! Дык што... як тутака можна выйсьці у сад, каб ні спаткацца з новым госьцем? Дык што... бачыш, мой даражэнькі, я ні хацеу бы спаткацца з маршалкам, ен гневаецца на мяне за тое, што я так дауно ні быу у яго. (*у старану*) Да чорта, —ен бы мяне выкінуу за карк. (*на голас*) дык што...

Адольфак. У сад адзін выхад праз глауныя дзьверы і ганак, гдзе цяперака тата гутарыць з маршалкам; другі праз пакоі Адэлькі, але цяперака тудой прайсьці ні можна: запранаецца. Бяда нівякікая, што маршалак крыху прыстыдзіць папа за гэта, пан паабецаеш нізадоуга быць у яго і будзе згода. Але чутна ужо іх гутарка: бацька, мусіць, вядзе госьця сюды. Пайду пэдганю сястру, каб хутчэй сюды выйшла. (*выбегае*)

Зьява VIII-я

Сабковіч (адзін).

Сабковіч. Ось, папауся, дык што... Маршалак такі злы на мяне за Сулікоускіх і Валовічыху, што, пабачыушы мяне тутака, гатоу зрабіць мне вялікую ніпрыемнасьць і настроіць проці мяне судзьдзю, дык што... Ен заехау толькі на хвіліну, (*бегае па пакоі, заглядаючы у ва усе куткі*). Каб знайсьці тутака мейсцо, каб схавацца? дык што... Праз хвіліну судзьдзя ні пасьпеу бы параіцца з маршалкам аб пастанові, дык што... сваей дачкі. (*у гэтым мейсцы Адольфак падглядывае праз бакавыя дзьверы, што робіць Сабковіч*). Як на бяду німа падхадзячаго мейсца, каб схавацца. Ах, дык што... схаваюся пад стол: даугі настольнік патрапіць схаваць мяне ад маршалка. (лезе пад стол і нацягвае крыху настольнік, каб закрыць сябе, але ні ад публікі: гэтак схаваушыся, высунуу галаву с-пад настольніка і кажа): Дык што... чартоускі ніпрыемнае палажэнне залётніка! Каб жа ж хоць паненка ацаніць гэта патрапіла. Але ціха, нехта ідзе: буду сядзець спакойна і паузіраюся, што тутака будзе рабіцца. (хаваецца).

Зьява IX-я

Адольфак і Сабковіч.

Адольфак. (увайшоушы з дубчыкам у руках, кажа у старану): Ага, Картуш, папауся у мышалоуку! Пачакай, памучу я цябе добра тутака. (гамоніць) Трэзор, праклятая сабака! Куды ж яна падзелася? Трэба яго накарміць дзеля таго, што ураз пойдзем на цецярукоу с панам Станіславам. Усюдах набегауся, шукаючы яго. Трэзор, Трэзор! Мусіць улез пад стол і сьпіць тамака спакойна. (штурхаючы дубчыкам пад настольнікам) Трэзор, вылазь хутчэй!

Сабковіч. (Выглядаючы с-пад стала у старану

публікі): Дык што... дзеля любві к пакенцы, а хутчэй дзеля грошай яе таты, буду хвіліну Трэзорам; быць можа настрашу хлапчука. (бурчыць як сабака).

Адольфак. Што,—ты гэтак, пачакай гад! Я ураз выганю цябе с-пад стала. (мацней штурхае дубцом пад сталом).

Сабковіч. (да публікі). О, на раны Хрыста! дык што... страшнае палажэнне. Хто мяне выратуе з гэтаго пекла?! Пачну брэхаць, можэ гэтым яго настрашу. (заядла брэша).

Адольфак. Ні спудзіш мяне гэтым, ведаю што ні укусіш мяне, выкуру цябе адгэтуль. (усунуу руку пад настольнік і, сарваушы з галавы Сабковіча поуперуку, уцекае да сярэдніх дзьвярэй; Сабковіч, забыушыся, выскачыу с-пад стала і, даганяючы Адольфіка, наскочыу на уходзячых: маршалка, судзьдзю і Станіслава; з бакавых дзьвярэй выходзіць Адэля. Усе стаяць зьдзіуленыя; Адольфак, бегучы да дзьвярэй, безупынна гамоніць):

Адольфак. Ах чорт, чорт!..

Зьява Х-я.

Маршалак, судзьдзя, Станіслау, Адэля, Адольфак і Сабковіч.

Сабковіч. (ад страху ніпрытомны стаіць каля дзьвярэй).

Судзьдзя. (Адольфаку, затрымаушы яго і вядучы за вухо пасярод сцэны) Што гэта, сарві галава, за камэдыі выпрауляеш тутака?

Адольфак. Я, татачка, зусім нівінны; я шукау Трэзора і мне здалося, што ен сьпіць пад сталом; я і паштурхау тамака кійком; пад настольнікам нешта забурчало ды нават пачало брэхаць. Тады я разгневауся і, усунуушы руку пад стол, каб выцягнуць адтуль сабаку і, німа ведама чаму, трапіла мне у руку гэтая жыдоуская барада, а заместа Трэзора—выскачыу с-пад настольніка пан Сабковіч. Я спуджаны, уцекаючы, крычау: чорт, і як раз тата прыйшоу.

Судзьдзя. Што гэта, пане Сабковіч? Падбліжцеся, я пазнаемлю пана з маім прыяцелем, маршалкам.

Маршалак. Знаю я яго добра. Што васан тутака робіш? Як ты пасьмеу лезьці у дом справядлівых людзей?!

Сабковіч. (перапуджаны) Дык... дык... дык... пане маршалак; дык... дык... я прыехау, дык... да пана судзьдзі, дык... даведацца, дык што... можа мае прадаць жыта, ці лэну.

Адольфак. (падняушы настольнік, глядзіць пад стол) Далібог тутака німа ані лену, ані жыта.

Судзьдзя. (глядзіць па чародзе то на маршалка, то на Сабковіча) Пане Антоні, растлумач, што ты рабіу пад сталом?

Сабковіч. (ніпрытомны) Дык... дык... дык...

Маршалак. (дразнючы) Дык... дык... Ось, я табе, дарагі судзьдзя, растлумачу усе чыста. Гэта птушка, даведаушыся аб маім прыезьдзе і ні хочучы спаткацца са мной,—ен ведау добра, што я яго па галоуцы ні пагладжу,—ні могучы уцячы дзеля таго, што мы надходзілі, схавауся пад стол. А ты, дарагі дружэ, каторы ураз патрапіш ацаніць чалавека, —страшэнна абмыліуся, прыймаючы у сваім домі гэту ягадку; а што найгоршае—хацеу выдаць за яго сваю дачку. Мушу табе адкрыць вочы: Сабковіч—ніведамаго роду, гадоу з дванаццаць таму назад пасьвіу быдло у сваіх сваякоу; навучыушыся крыху чытаць і пісаць, дастау, на нішчасьце маіх сваякоу Суліковускіх, мейсцо пісара і тамака, добра нахапаушыся, пакінуу службу. Праз нейкі час, мы яго бачым у пані Валовічыхі, кабеты з анельскім сэрцам і натта даверчывай. Ні марнавау ен і тамака часу, добрым прыкладам чаго—можа быць здарэнне у адным мястэчку, гдзе людзі Валовічыхі, пазнаушы на конях дарабковіча хамуты сваей пані, хацелі зацягнуць яго у стан і, каб ні [illegible]

вялікшай запамогай яму была сьмерць графа Багацкаго. Нябошчык, падаючы у воду, выкінуу з бакавой кішэні бумажнік, а як ен трапіу да Сабковіча, ведама ні толькі Богу, а і людзям. Ось, скуль яго багацце! Потым ен узяу у арэнду ні малы хвальварак і заняуся бытцам таргоуляй, каб замрочыць людзей. Вось хто Сабковіч, катораго ты, дарагі судзьдзя, прыняу у сябе. Ну, што, шаноуны, што адкажаш мне на тое, што я сказау?

Сабковіч Дык... дык... Пане маршалак, якісьці ніпрыхільнік мой набрэхау, а пан маршалак паверыу.

Судзьдзя. А я, ніасьцярожны, толькі што ні зрабіу найвялікшаго глупства, дзякуючы сваей даверчывасьці. О, даруй пане маршалак! Якая падзяка належыцца ад мяне і дачкі пану... (цісьне яму руку. У часі гэтай сцэны Зацнеускі і Адэля ціха гутараць; Адольфак круціцца каля Сабковіча, аглядаючы яго с цікавасьцю з усіх старон, і ад часу да часу мешаецца да гутаркі сястры с Станіславам Зацнеускім).

Маршалак. А цяперака, васпан, ідзі туды, скуль прышоу, і ні рабі ганьбы справядлівым людзям сваею бытнасьцю. Шукай людзей роуных сабе.

Сабковіч. Дык... дык што, пане маршалак, дык пан праз меру суровы для мяне, дык што... дык што...

Судзьдзя. Я прасіу бы, каб асан як найбарджэй пакінуу дом мой, а што датычыцца таго, аб чым мы с асанам гаварылі, я прашу ні слова нікому ні казаць. Пан прыежджау купляць семя, лен.

Адольфак Пад сталом...

Судзьдзя. Маучы Адольфак. (Сабковічу) Калі б я даведауся, што ты распаусюжываешся аб тым, аб чым я с табой веу гутарку, то будзеш мець дзело са мной.

Станіслау. Ні с панам, дарагі судзьдзя, але з нідапечаным акадэмікам.

Маршалак. Гэта у яго інтарэсі... Я трымаю адзін канец ніткі, па каторай ен, за нідатрыманне сэкрэту, можэ трапіць у ніпрыемны дом. Ідзі. (Сабковіч хоча ісьці).

Зьява XI-я.

Тыя самыя і Ключвойт.

Ключвойт. Хай будзе пахвалены!

Судзьдзя. На векі векау. А што даражэнькі, скажаш?

Ключвойт. Выбачайце, я даведаушыся, што тутака пан Сабковіч, зайшоу павядоміць, што станавы яго трэбуець у справі мужыка Гапона Барычкі, каторы заявіу, што учора укралі у яго маладую кабылу, каторую ен купіу у тутэйшаго аканома. Гэта падцьвярдзілі, як ен сам, так і некольві суседзяу. Дзеля таго, што кляча гэтая у пана Сабковіча і ен прыехау сюды на ей, мне наказалі клячу забраць і аддаць, каму яна належыцца, так сама і кажухі, каторыя нізаконна ен заграбіу у лубінскіх людзей. Яго самога наказалі даставіць у стан для дапроса.

Маршалак. Дык рабі, што табе наказана.

Ключвойт. (Сабковічу) Пойдзем, паночку! (пайшлі).

Адольфак. (у сьлед ім) Бяры пан сваю пэруку, каб нас ні ганьбіла ніводная яго рэч. (кідае за дзьверы пэруку).

Зьява XII-я.

Гэтыя самыя, апроч Сабковіча і Ключвойта.

Судзьдзя.Ніколі сабе ні дарую, што я гэтак аганьбіу маю дарагую Адэльцю, пазволіу гэтаму злодзяю прасіць яе рукі. Ні ведаю, як загладзіць сваю віну.

Маршалак. А есьціка адзін найлепшы спосаб: ні адкладаючы выдаць яе замуж.

Судзьдзя. О, гэта было бы найлепш, але за каго? Калі, як на зло, німашка ніводнаго залетніка.

Станіслау. (да Адэлі) Прыходзіць рашучая хвіліна, ад каторай залежыць для нас усе. Божэ, памажы нам!..

ні ведаеш, што прымаеш у сваім доме часта натта нават дзяцюка, каторы хацеу бы аддаць усе свае жыцце, каб ашчасьлівіць тваю дачку, і на каторага і яна зманку глядзіць. натта прыхільна.

Адэля. (застыдзіушыся, боязна) Пане маршалак..

Судзьдзя. Хто гэта можа быць? Хіба пан Станіслау? Чаму ж тады раней ні адкрыу мне сваіх думак? Ні было б гэтых нішчасьлівых залетау.

Маршалак. Трэба быць сватам. Так, дарагі судзьдзя,—Станіслау любіць тваю дачку; дагэтуль нічога ні казау таму, што хацеу упарадкаваць свае справы і прыбраць гняздзечко для сваго найвялікшаго скарбу. Быць можа адкладывау бы і яшчэ, але сеняшние здарэнне змусіло яго пасьпяшыцца з апошнім крокам. Твая дачка толькі сенейка даведалася, як ен яе любіць. Сенейка ен раскрыу прад ей свае сэрцо і, дастаушы паэваленне, просіць у цабе яе рукі,—прасіу мяне сватаць. Маладыя, пападайдзіце да бацькі і прасіце на каленях пазваленйя і блогаслауленния. (Станіслау стау на калені прад Сакальніцкім, а Адэля, засароміушыся, мітрэжыцца). Панна Адэля, сьмела стань на калені с правай стараны і заглянь бацьку у вочы так, як глядзіш, калі хочаш яго збаламуціць. Магу упэуніць, што змякне, як воск і злучыць вашы рукі.

Адэля. (стаушы на калені) Дарагі татачка! Я люблю яго. (цалуе бацьку у руку, закрываючы гэтак вочы свае)

Судзьдзя. Ага, баламутка, а я ні мог дагадацца! Адгэтуль перастану верыць свайму сакаліному воку, а то, як відаць, з гадамі прытупілася. Ну, мае дзеткі, калі любіцесь, то хай Бог у небі, як бацька на зямлі, вас блогаславіць! Устаньце і дайце вас абняць.

Адэля. Татачка, даражэнькі, які ты добры!

Судзьдзя. Усе мы павінны падзякаваць пану маршалку.

Адольфак. Я так сама званіу на гэтае казанне і маю права, як брат блогаславіць вас. (патэтычна) Прыбліжся пара буркуючых галубкоу, хай і я вас блогаслауляю. (Падышоушых, с павагай блогаслауляіць)

Станіслау. Браціпка даражэнькі, ты так само шмат зрабіу для нашаго шчасьця,—чым мы можам выказаць табе сваю падзяку?

Адольфак. (са слезамі ціскае ім рукі) Любіце мяне так, як і я вас люблю. (наіуна да Станіслава) А паедзем сенейка на царкву?

Судзьдзя. Ну, дзякаваць Богу і дарагому маршалку, што залеты нашы сягодня добра скончыліся, хай жаж яны, як цяперака для мяне, так і для усіх бацькоу будуць навукай, што шукаючы для сваго дзяценка прыяцеля на усе жыцце,—павінны глауным чынам зьвярнуць увагу,—хавай Божа, ні на багацце, але на сэрцо, навуку і славу у людзей таго, хто хоча быць мужам дачкі.

Водэвіль:

Адэля. Каб канец сышоу шчасьліва,
Злое усе забудзьма жыва,
Шчасьце наша ні растае.

Станіслау. Віват! Жонку сабе маю.

Усе. Маем страху мы тыкеле,
(Хоць вам «біс» яго здамоча)
Ці нам публіка с фатэляу,
Што закінуць ні захоча!?

Заслона.

Канец.

КРОНІКА.

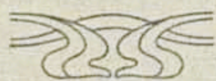
Курсы беларусазнауства. Беларуская прасьветная субкамісія Менскае Меськае Рады адчыніла с 1-го красавіка (апрэля) Курсы Беларусазнаўства. Будуць чытацца: гісторыя Беларусі, географія Беларусі, Беларуская літаратура, Граматыка і інш..

Запіс на курсы адбываецца штодня у памешканню Беларускае Рады [Захараўск., 43, III-і паверх].

Курсы покі што безплатныя, лектары—за нагароду.

Беларускі тэатр. У «Беларускай Хатцэ» (Коньскі рынак) апошнім часам часта адбываюцца беларускія спэктаклі. Спэктаклі ставіць «Першае Т-во Беларускай драмы і камэдыі» пад кірауніцтвам і рэжысурай Ф. Ждановіча. На вялікодным тыдні [па нов. стылю] граліся: «Паўлінка», «Міхалка», «Пашыліся у дурні», «Хвароба у добрым здароўі»,—камэдыя на 3 дзеі Галубка і «Цётка вінавата» пераклад (?) Ф. Ждановіча. Апрач гэтаго маняцца паставіць: «Апошняе спатканне» Галубка, «Аза», «У бездоні» і т. д..

Газэта «Беларускі Шлях» Першы нумар штодзеннай газэты «Беларускі шлях» выйшаў 8-го сакавіка пад рэдактарствам П. Алексюка. Другі нумар газэты паказаўся, посьля двухтыднёваго перапынку, 25-го сакавіка с абвесткаю ад рэдакцыі, што «выдавецтво газэты «Беларускі Шлях» гр. П. Алексюком передано выдавецкаму т-ву «Заранка» у Менску. Рэдактарам з 2-го нумару становіцца гр. А. Прушынскі пры тых самых супрацоўніках». (г. Менск, Серпухоўск., 12).

ДОПІСЫ.

С. Хаценчыцы, Віл. губ. Віл. пав.. Заложаны нідаўнымі часамі хаценчыцкі селянскі коапэратыў ідзе вельмі добра. Апошні гадавы подлік даў 3000 руб. прыбытку. Стараннем нікаторых сябрукоў з гэтай сумы было адлічано 411 р. с капейкамі для культурна-прасьветных патрэб.

За гэтыя грошы маюць на мэці адкрыць бібліатэку-чытальню, у якую у першую чаргу купіць усе беларускія кніжкі, выпісаць усе беларускія газэты, а так само літаратуру у другіх мовах аб гаспадарцы і коапэрацыі. Памешканне пад гэтую бібліатэку дае п. Высоцкая, якая аддае безплатна цэлы дом у Хаценчыцах.

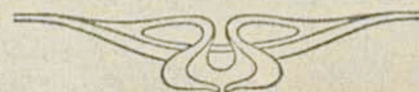
Маючы гэтае вялікае памешканне, можна будзе рабіць лекцыі і чытанні аб гаспадарцы, коапэрацыі, наогул—аб усім тым, што так патрэбна для нашаго селянства, а аб чым яно, на сваё горо, мала ведае.

На павялічэнне коштаў для культурна-прасьветных мэтаў, гурток сьвядомых беларусаў у хаценчыцах ладзіць на Вялікдзень [ст. стылю] беларускі тэатр.

Казімір Сьветляк.

Рэдактар Я. Лёсік.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Друкарня Я. А. Грынблята.